

SVĚDECTVÍ

čtvrtletník pro politiku a kulturu ————— ročník X, číslo 40

Revolta dělníků proti "dělnickému" státu

Vysoká hra Bifaka Vasila

Nástup šedivých

Poločas rozpadu bez bohů geneze

Doprava nebo doleva?

Velká pře Arkadije Viktoroviče Bělinkova

SSSR a ČSSR mezinárodně-právně

diviš firt hrubý lederer pelíšek sviták

SVĚDECTVÍ

čtvrtletník pro politiku a kulturu

ročník X ————— číslo 40 ————— 1971

Revolta dělnků proti „dělnickému“ státu 499

poznámky k událostem 507

články 517

<i>Julius Firt</i> Záznamy-I	517
<i>Petr Hrubý</i> Anti-záznamy	540
<i>Václav Pelšek</i> Nástup šedivých	543
XYZ Poločas rozpadu bez bohů geneze	555
<i>René Sidkar</i> Doprava nebo doleva?	561
<i>IKS</i> Čto dělat?	571
<i>Jiří Pelichán</i> Jak dál	575
<i>Pavel Tigríd</i> Dál, ale jak?	578

literatura a umění 585

<i>Josef Lederer</i> Poezie	585
<i>Ivan Diviš</i> Z teorie spolehlivosti	591
*** Velká pte Arkadije Viktoroviče Bělinkova	597
<i>Ivan Hartal</i> Poezie	627

dokumenty 631

Advokátní poradna v Praze píše Svitákoví...	631
... a Sviták odpovídá	631
<i>J. W. Brügel</i> Sovětský svaz a Československo mezinárodně-právně	633
Dotazník	637
Ekonomická reforma	639
Kultura a tvořivost	643

tribuna svědectví 645

<i>ABC, Přemysl Janýr, Eugen Löbl</i> Dopisy	645
--	-----

bibliografie 651

Seznam knih o československých událostech (1968-1971)	651
---	-----

DÁL, ALE JAK?

Pavel Tigrid (Paříž)

Třicet měsíců uplynulo od onoho srpnového dne, kdy armády pěti komunistických zemí napadly a obsadily šestou komunistickou zem. A po třicet měsíců prominentní členové a funkcionáři KSČ, kteří po tomto dnu zvolili exil, vykládali předhistorii, smysl i dopad této události. Napsali články, které vyšly snad ve všech západních, po výtce buržoazních novinách a časopisech. Vydali knihy ve velkých západních nakladatelstvích. Byli interviewováni, jednotlivě i ve skupinách, všemi světovými televizními a rozhlasovými stanicemi. Až na výjimky, čs. pouňorová (1948) politická emigrace se nepodílela na této rozsáhlé informačně-propagační činnosti čs. posrpnové (1968) emigrace. A bylo to správné: „pražské jaro“ bylo nepochybně dílem lidu, ale sotva by k němu došlo nebýt revolty v hlavách i údech strany, která po dvacet let měla všechnu moc ve státě. Zdálo se nám, pouňorovým, že slovo mají mít přímí účastníci čs. reformního hnutí. Tím spíše, že měli i odpovědnost za mnohé, co mu předcházelo a co se stalo nesnesitelným. Slušelo se, abychom mlčeli, i když jsme do dlouhého dialogu, který vedl k jaru 1968 zasáhli mnohokrát a snad nikoli zcela zbytečně. Posrpnová emigrace založila také několik časopisů, např. *Literární listy*, vydávané v Římě a *Text*, vycházející v Mnichově. Na jejich stránkách vyšly články, z nichž ne jeden má ráz politického manifestu nebo aspoň akčního programu marxistické části posrpnové emigrace. Zdá se nám, že nadešla chvíle (některým přátelům se naopak zdá, že je příliš brzo) říci něco veřejně o vztahu k našim bývalým politickým odpůrcům, kteří se nyní stali politickými emigranty. Základní otázkou patrně je, zda se také stali našimi politickými druhy. A jestliže ano, proč a v čem a nakolik.

Autor těchto řádek, když sedal k jejich sepsání, si byl vědom nástrah takového počínání. Jedou z nich, zvláště trapnou, je nasadit prsní tón spravedlivých — těch, co měli vždycky pravdu. Druhou je nebezpečí potlesku z nevítané strany: někteří emigranti (ale nejen oni), by se mohli domnívat, že konečně slyší, co už dávno slyšet chtěli. A v Praze mocenské podsvětí by si mohlo zamnout rukama a vybrané perličky i do tisku dáti. Což by nevadilo, kdyby nehrozila možnost, že jim uvěří i někteří z těch, kdo doma zásadně všemu zveřejněnému nevěří.

Vyřídímě tyto body hned, stručně a od konce.

- Zanedlouho vyjde v *Rudém právu*, v *Tvorbě* či *Tribuně* článek pod tučným nápisem: „Už se peroul“, nebo ještě originálněji: „Už si vjeli do vlasů!“. Co čtenář shledá dál v drobnějším tisku bude zfalšované, utrhačné, vytržené z kontextu a vyllhané v závěrech. Naopak (kdyby nikoli náhodou, ale zázkakem k opaku došlo), článek bude pravdivý a nezfalšovaný, jestliže tento text bude přetištěn *celý*, tedy ve své úplnosti ve faktech i konkluzích. Čtenáři v Československu okamžitě poznají, o jakou verzi běží, zda o zkreslenou nebo pravdivou.

● Radost tuzemských i zahraničních nenávistníků bude úměrná jejich počtu : malá. A nadto krátká. Řeč je totiž o skupině lidí, jejichž ambice často přesahují jejich inteligenci a kteří přímo nebo nepřímo, v dotaznících i dobře mřířeným mikrofónem se táží : jdete s posrpnovými emigranty-bolševiky nebo proti nim ? S nimi (vyhrůžně) anebo s námi (blahosklonně) ? Ano nebo ne ? (Ostatně nezajímá je váš názor, zajímá je jenom míra vaší nenávisti.)

Fašizující elementy mezi námi nutno odehnat jako dotěrný hmyz. U ostatních jde o reakci lidskou, citovou a pochopitelnou. Mnozí si odseděli v kriminálech a zničili si zdraví v pracovních táborech organizované surovosti; všichni byli nuceni dělat, co dělat nechtěli; byli třetířadými občany, pokud nebyli z jakéhokoli společenství vůbec a natrvalo vyobcováni; jejich děti nesměly do škol a jejich matky a otcové umírali hlady na třech stovkách důchodu. Přímými původci jejich neštěstí, a neštěstí celé země, byli i ti aktivní členové a funkcionáři vládnoucí strany, kteří dnes jsou s námi v exilu. Málo na věci mění, že některé z nich vražedný systém dohonil, vrhl do žaláře nebo nemilosti.

Tito soudruzi tedy mezi námi nyní žijí a nikdo z nich nečekal, že si se svými odpůrci a oběťmi padnou do náručí. Bylo by to ostatně nejen neupřímné, ale nikdo by tomu nevěřil, kdyby z taktických ohledů (na mocenské podsvětí v Praze) se takováto náhlá přichylnost předstírala.¹

Po tomto úvodu, prohláše : bývalí členové a funkcionáři KSČ, ať už jsou nadále marxisty či nikoli, a kteří zvolili exil z politických důvodů, jsou našimi partnery v zápase, který vedeme proti nesvobodě a tyranii v Československu (ale nejen tam). Není mezi nimi, pokud víme, lidí, kteří byli příslušníky policejních nebo bezprostředně represivních sborů a kteří se dopustili zločinů proti lidskosti. Jejich rozhodnutí bojovat ze západních zemí proti pražskému režimu je třeba přijmout v dobré vůli a s otevřenou myslí. Naopak, očekáváme podobné rozpoložení ducha u nově přichozích v hodnocení našeho nikoli dvacetiletého, ale celoživotního úsilí o svobodnou a demokratickou společnost. Budiž v této souvislosti aspoň heslovitě připomenuto, že pouňorová emigrace neměla nikdy ani ideologicky ani programově naspěch. Svě cíle formulovala spíše v obecných zásadách, opakováním zšedivělých, ale přece stále platných. Nechtěla zavazovat lid, který se nemohl politicky vyslovit, v žádném ohledu a v žádném směru. Spíše než program formulovala otázky a pokoušela se na ně odpovědět v rámci historických zkušeností a národních i mezinárodně politických realit.² Občas se v tom vidí ideová nedomrlost a politická slabost. Nově přichozí dokonce pochybují, že politická práce je myslitelná bez „pevného ideologického rámce“. Proto také sami s programovými tezemi nemeškali ani v exilu — máme tu zejména na mysli druhé (exilní) číslo *Literárních listů*. Jsou ostatně dobrým úvodem do rozpravy o níž byla řeč na počátku této úvahy.

Posrpnová emigrace volá, jako ostatně volala i emigrace pouňorová, především

¹ Je zaznamenání hodné, že resentment a nedůvěra jsou výraznější mezi emigrací posrpnovou (1968) než pouňorovou (1948) ve vztahu k marxistické části exilu.

² Viz např. Ferdinand Peroutka, *Demokratický manifest*, New York, 1959; Pavel Tigrid, *Marx na Hradčanech*, New York, 1960.

po *jednotě exilu* — jednotě politické, ideové, organizační, akční, nebo jak se také praví, bojové. Tedy po společné (národní) frontě, po společných (národních) akcích, po „co nejširších“ (jednotných) výročních proklamacích. A dodává se, že v jednotě je síla a naopak ideová diferenciacie a akční roztržštěnost hrají do rukou pražského režimu. Co hůř, zvěsti o takovém planém tříštění sil v exilu oslabují bojové odhodlání doma, demobilizují protirežimní zápas, sklíčuují mládež a atomizují společnost.

Ale papírová jednota, předstírání programového a názorového souladu, bojové (národní, lidové, kulturní) fronty, které nepřežijí ani týden *normálních* poměrů, (na rozdíl od situací krizových, od stavu obležení), mohou být ve svých důsledcích nepoměrně zhoubnější. Dávají, mimo jiné, růst legendám a polopravdám, ty se vloupají do vládních programů a rakovinově narůstají ve státní raisonu.

V československé situaci dávno minulé i nedávné legendy a syntetické koncepce měly dosti tragické následky. Mentalita Národní fronty byla nejen prolhaná, ale také prohnílá. Ve jménu jednoty jsme zmátli lid, dokonale ho rozdvjili (či rozčtvrtili) a stát zavedli do katastrofy.³ Všimněme si, že s národní (lidovou) frontou nebo i jen vládní koalící, se zachází neobyčejně opatrně v tradičně demokratických společnostech, spočívajících na volné hře politických tlaků a protitlaků a tudíž na zásadě *volby* mezi několika alternativami. Důsledky této diverzity mohou být dosti zlé, ale zřídka smrtelné. S národní (lidovou) frontou, jež obyčejně vzniká jako důsledek národních katastrof (po prohraných nebo i vyhraných válkách a pod.), je to tak, že ji lze rychle slepit a vybavit zvláštní mocí, ale velmi nesnadno rozmontovat, jakmile už jí není třeba nebo už prostě nevyhovuje. Bezohlednější, nedemokratické složky takovéto koalice strhávají na sebe stále větší moc (vždy ve jménu jednoty) a dříve nebo později přidělí ostatním partnerům roli pionů ve hře, jejíž zásady neurčuje ani národ, ani fronta, ale úzká vrstva mocenské elity.

Bedlivější čtení politických proklamací našich nových druhů v exilu prozradí silnou tendenci k národně (jednotně) frontovním myšlenkám a programům. Jiří Pelikán, politicky snad nejvýraznější postava posrpnové emigrace píše: „... jako nejvhodnější forma spojení různých sil odporu *proti okupaci a za obrodu socialismu* vyhovuje spíše hnutí, jež by mělo *společnou programovou základnu* a při tom poskytovalo možnost existence různých skupin, které si chtějí podržet svou samostatnost, ale jsou ochotny bojovat za *společný program*... ale při tom dost vyhraněné v tom smyslu, že jde v budoucnu o vybudování suverenního, nezávislého, demokratického, svobodného a při tom *socialistického* Československa.“ — Zdůraznění jsou naše a podtrhují naše pochyby, zda národně frontovní mentalita takovýchto postulátů není hned od počátku prosycena prvky nedorozumění, nepřesnosti a zárodky nových debaklů.

Boj proti okupaci — jistě, ale jenom proti ní? Vždyť ta nebyla na počátku, ale na

³ Užíváme tu úmyslně plurálu — představitelé nekomunistických stran, zejména po druhé světové válce, přispěli svou hřivnou k dílu zkázy a v kritických chvílích (např. v únoru 1948) zklamali (viz aspoň svědectví účastníků zveřejněná v deseti ročnících tohoto časopisu).

konci národního neštěstí. Jestliže pět komunistických zemí napadlo a obsadilo komunistické Československo, poněvadž na to mělo *právo* (podle staré zásady „socialistického internacionalismu“ a podle novější „Brežněvovy doktriny“), pak nutno zkoumat otázku, zda předpoklady a podmínky k okupaci nepoložil — na příklad — únor 1948.

Máme všichni bojovat, zdůrazňuje Pelikán, za společný program socialistického Československa. Ale jenom za něj? Co když velká (nebo i jen menší) část českého a slovenského lidu bude žádat suverenní, nezávislé, demokratické, svobodné a liberální Československo? Máme právo arbitrárně určovat „socialistickou“ budoucnost státu na *troskách* jeho katastrofální „socialistické“ minulosti? Ostatně, jaký socialismus „odpovídá představám většiny (?) našich lidí o budoucím uspořádání republiky“, abychom s přičiněním dvou otazníků znovu citovali Pelikána? Čínský? Sovětský? Jugoslávský? Albánský? Švédský? Rumunský? Trockistický? Dubčekovský? Sociálně demokratický? Pelikán upřesňuje — výčetem spíše než rozborem : „skutečný demokratický socialismus“, „socialistickou federaci... s pluralitou politických sil, proudů a organizací, jako rovnocenných partnerů bez jakéhokoliv mocenského monopolu jedné strany či skupiny a při rozvíjení všech forem přímé demokracie...“.

Přesnější, poněvadž koncipovaný jako plán praktické politiky realizovatelné v konkrétní, mocensko-politické situaci, je návrh „Hlavních úkolů politiky KSČ v nejbližší době“, předložený mimořádnému XIV. sjezdu strany 22. srpna 1968 v Praze. Jedním z organizátorů sjezdu byl i Pelikán, který ostatně ve zmíněném článku v *LL* připomíná, že sjezd byl „posledním legálním aktem KSČ“, na který patrně naváží pokusy „o obnovení skutečně revoluční komunistické strany“. V návrhu hlavních úkolů reformované a liberalizované KSČ se čte mimo jiné :

(Bude nutné) zajišťovat v novém politickém systému *vedoucí politický vliv strany dvojným způsobem* :

a) ideově politickým vlivem ve společnosti, přitažlivostí, průbojností a přesvědčivostí programu strany i jejích politických konkrétních návrhů a koncepcí;

b) zároveň však vedoucí postavení strany musí být zabezpečeno i *institucionálně*; kdyby neexistovaly jiné politické strany, byla by tato stránka věci jednodušší. Při jejich reálné existenci je však nezbytné v *dlouhodobější perspektivě*, tj. včetně nových ústavních řešení počítat s tím, že případná ztráta většinových pozic komunistické strany v mocensko-politických institucích (stát, NF) by byla prakticky nástupem *jiné strany* k získání těchto pozic, tj. politicko-mocenským převratem. Teoreticky je sice představitelný stav, kdy by to nemuselo ohrozit socialistický a komunistický vývoj; politicky odpovědně viděné podmínky u nás však podobnou úvahu jako politicky reálnou musí dnes vyloučit v dohledné perspektivě (5 let).

Politicky bude proto nutno zabezpečit *souhrnem promyšlených opatření*, aby *vztahy uvnitř NF a volební systém* zajišťovaly hegemonii a preferenci komunistické strany tak, aby ani v NF ani v zastupitelských státních orgánech (federálních a národních, nikoliv v místních) nemohlo dojít k *menšinovému postavení komunistické strany*. [...]

Základní politickou otázkou, kterou je nutno na XIV. sjezdu jednoznačně rozhodnout

je, zda nový politický systém v ČSSR může nebo nemůže být tzv. otevřeným politickým systémem ve smyslu „volné hry“ politických sil.

Pro přechodné období (do nové ústavy) je to jednoznačně vyloučeno. Bez zakotvení monopolu NF nelze vyloučit politickomocenský konflikt, zaměřený proti politické hegemonii KSČ (naopak, takový konflikt by se zdál být velmi pravděpodobný).

Jen za základě *praktických zkušeností* z let 1969-70 bude možno posoudit, zda tato koncepce NF musí být nutně součástí celkového ústavního řešení, které by mělo trvat na dobu asi 10-15 let. (Zdůraznění jsou naše.)

Jen z této ukázky (jedné z mnohých) politického myšlení těch nejradikálnějších a nejliberálnějších reformistů je patrné, že jim i základní zásady parlamentní demokracie do krevního oběhu nepřešly, ba že úsilovně hledají proti nim anti-biotika na regálech různě dávkovaných represí. Nutno hned dodat, a to důrazně, že nikoli všichni. Tak Ota Šik dva roky po vpádu píše zcela jednoznačně :

Komunistický systém, se svými nedotknutelnými a mocensky udržovanými základními rysy, je hluboce protilidovým, ve skutečnosti nesocialistickým systémem, potenciálně brzdicím vývoj. Lidem se nejenom teoreticky, ale i prakticky odhalila ekonomická neschopnost, imanentní lživost, teroristické násilnictví a konzervativní ztrnulost tohoto systému. [...]

Teorie o „nezbytnosti existence vedoucí úlohy a monopolní moci komunistické strany v socialistických zemích jako podmínky zachování socialistického systému“, je tedy nepravdivá a neodpovídá skutečnosti. [...]

Nikdo nevyšvětlí, proč by socialismus nemohl existovat v různých konkrétních formách a podobách, a proč by jen jediná strana měla být s to poznat vždy jeho nejsprávnější formu a vývoj. Nikdo není s to vyvrátit argument, že dokonce zákonitě existence jediné strany, v níž také nesmí vzniknout organizovaná opozice, a která nemůže být mocensky ohrožena žádnou jinou politickou organizací, vede k ustrnutí teoretického ruchu a k převládnutí zájmu vládnoucí špičky nad potřebami vývojových změn. Kde lidé nemají možnost skutečné volby a vládce přestává být na nich závislý, začnou se nutně vládnoucí zájmy vydávat za zájmy všech, a lidé se stávají hříčkou v rukou diktátora (ať jím je jednotlivec, či klika).⁴

Objevováním a poznáváním jistých pravd (které, budiž tu dovoleno bez škodolibosti poznamenat, nejsou objevy pro nemarxisty), vede patrně cesta, již by někteří z našich nových druhů chtěli nadekretovat bez debaty : k posílení a rozšíření našeho politického usilování, i společného usilování, bez pověr a bez podfuků.

Příspěje k tomu jistě i větší hloubka a větší přesnost při formulaci historických pohledů i výhledů do budoucna. Někteří příslušníci posrpnové emigrace jako by znali čs. poválečné dějiny až od ledna 1968. Jiní zas přesvědčují, spíše než zdlůvodňují, že pražské jaro 1968 definitivně dalo zelenou šťastným a svobodným československým zlířkům a *jenom* vojenský zásah sovětského obra tomu všemu zakroutil krkem. Bude asi třeba jít dál, k únoru 1948, k prvním třem poválečným letům, ke košickému programu vlády Národní fronty, k Benešově válečné i

⁴ V článku „Krise v ČSSR“, *LL*, v čísle vydaném v Římě k druhému výročí okupace.

předválečné politice a — kdo ví — až do dob, kdy byly kladeny základní kameny k budování státu.

A jsou i jiné věci, drobnější, ale nikoli zanedbatelné. Jeden z Pelikánových druhů napsal, že Gustav Husák byl „v padesátých letech sám obětí berijovských katů.“⁵ Podobně jiný prominentní čs. marxista v exilu v dlouhém článku, citovaném západním tiskem, se zmiňuje dvakrát o „berijovských metodách“ a „berijovském teroru“, které prý „pronikly do naší země“.⁶

Nuže, kdyby takovéto poznámky a nářžky vyšly v Československu, ani brvou bychom nehnuli; i my známe systém nedobrovolných eufemismů, i nám stačí napovědět, abychom se dovtipili — když musíme! Ale musíme i v tomto případě? Vždyť autoři zvolili exil — jak sami zdůrazňují — *právě proto*, aby mohli mluvit řečí jasnou a rovnou, nikoli tedy v příměrech a hádankách a polopravdách diktovaných nesvobodou. Clementise nezavraždil a statisíce lidí do žaláře nevrhl „Beriův teror“, ale teror Stalinův, Gottwaldův, Zápotockého, Novotného, Kopeckého, Štolla, Gusty Fučíkové i Gusty Husáka... a bylo by nevhodné i neslušné, abychom v tomto výřtu pokračovali *my*. Obáváme se jen, že nebude úplný, pokud na jeho konci nebude stát — *systém*.⁷

Tyto řádky — zdůrazněme to znovu — jsou myšleny k posílení nefalešné a tudíž nezfalšovatelne akční jednoty čs. politického exilu na prahu let, jež slibují býti spíše hubená. Naším úmyslem není znevážit politický program našich marxistických druhů, tím méně upírat jim právo na takovýto program a jeho propagaci směrem domů. Ve stejném duchu však máme právo kritiky tohoto programu, jeho propagace i vysvětlení, a to bez velkých taktických ohledů na dopad této kritiky v Praze, ať už v kruzích mocenské elity nebo v širokých vrstvách lidu.

Tomuto lidu totiž — má-li všechno mít vůbec nějaký smysl — musí být vybojována a zaručena svobodná volba tento program přijmout nebo odmítnout. Druhá eventualita se nám zdá — aspoň v této chvíli — pravděpodobnějš. Ale i kdyby nebyla, naše pochyby by trvaly: o životnosti totalitních soustav, o užitečnosti sklerotických společenských koncepcí, o čase i energii promarněné pseudo-problémy, o štěpení ideologického chlupu, které sotva může přispět k hlubšímu pochopení lidské podmínky 20. století.

Mnohem spíše bychom chtěli mít podíl na formulaci a snad i realizaci myšlenek životnějších a nadějnějších, které „rostou jako plod, a rostou v mladých“ (Pasternak), a z nichž se už rodí nezprzněná a neztučnělá *revoluce* a s ní i nová svoboda.

⁵ Ivo Fleischmann v článku „Trestání národa“ v citovaném už 2. čísle LL.

⁶ Eduard Goldstücker v „Dopise českému ministru vnitra“, francouzský text viz *Les lettres françaises*, Paříž, číslo 1352 z 23.-29. září 1970. Viz také poznámku na str. 513.

⁷ Rozhovory, které jsme měli v posledních měsících s některými představiteli marxistické části čs. exilu o významu politické diferenciacce nebyly zřejmě plané. Koncem ledna 1971 vydala skupina sdružená kolem Jiřího Pelikána první číslo dvouměsíčníku *Listy* (adresa redakce: c/o MPL, Via Torre Argentina 21, 00186 Roma, Itálie), časopisu „československé socialistické opozice“. Jeho „základní ideová náplň“: navazovat „na myšlenky demokratického socialismu z roku 1968“.